

STATUS

Handboek van de elite

WIE TOT DE AANZIENLIJKE BEHOORT, WIL DAT GRAAG BEVESTIGD ZIEN. DAT KAN. MAAR HOOR JE NIET BIJ DE ADEL, DAN ZIJN DE EISEN STRENG

De bovenlaag van Nederland staat genoteerd in twee boekjes: het rode boekje voor de adel en het blauwe boekje voor het patriciaat. Veel families vinden het eervol om daarin te worden opgenomen. Toen er een paar jaar geleden sprake was van opheffing van de reeks, piekte het aantal aanmeldingen. Hoe kom je in dat boekje?

Liesbeth Wytzes Foto's Suzanne van de Kerk

De Nederlandse adel is een gesloten gemeenschap waarvan gewone stervelingen alleen maar deel kunnen worden wanneer ze trouwen met een edele. Dan wordt hun naam voor de eeuwigheid bewaard in het zogeheten 'rode boekje', het *Nederland's Adelsboek*, waarin alle adellijke families staan. Dat zal niet veel mensen lukken. Maar voor wie graag hogerop wil en een zeker belang hecht aan status, bestaat er gelukkig nog een mogelijkheid. Het *Nederland's Patriciaat*, ook wel het 'blauwe boekje' geheten. Het begrip patriciaat, als bevolkingsgroep die niet bij de adel hoort maar daar wel heel nauw mee is verbonden, bestaat niet als zodanig in andere landen, al kennen die natuurlijk wel de hogere middenklasse. In die blauwe boekjes staan alleen families die de afgelopen 150 jaar een rol van betekenis hebben vervuld in het land, en dan vaak in het openbaar bestuur. Wie dus een beetje zijn best doet en dat lang volhoudt, heeft kans in het blauwe boekje te komen. Daar staan families als Diepenhorst, Van Eeghen, Enschede, Fabius, Van Vollenhove.

Ook de van oorsprong Twentse textiel-

familie Ter Kuile is opgenomen in het blauwe boekje van 2005. Een van de nazaten is daar niet buitengewoon trots op. 'Voor ons is het vooral natuurlijk dat we erin staan.' Zoals bij meer families het geval is, heeft ook deze familie een familiefonds. Daarmee werden armlastige familieleden ondersteund, nu worden studiebeurzen uitgegeven. Eén van de verplichtingen van dat fonds is om elke tien jaar een lijst van nazaten uit te geven. 'Recent besloot dat fonds: we slaan twee vliegen in één klap en komen in dat blauwe boekje, daar staan dan meteen alle familieleden in. Ik hoor er niet zoveel over, maar de oudere familieleden hebben wel de gewoonte om er mensen in op te zoeken.'

Beide boeken, zowel het rode als het blauwe, worden uitgegeven door het Centraal Bureau voor Genealogie (CBG). Het *Nederland's Adelsboek* wordt sinds 1903 uitgegeven, in navolging van buitenlandse publicaties als de Duitse *Almanach de Gotha*, of het Britse *Debrett's Peerage*. Soms als historische reeks met namen en stambomen vanaf de grondlegger van het geslacht, soms als *état présent* met alleen de nog levende afstammelingen.

Het *Nederland's Patriciaat* dateert van

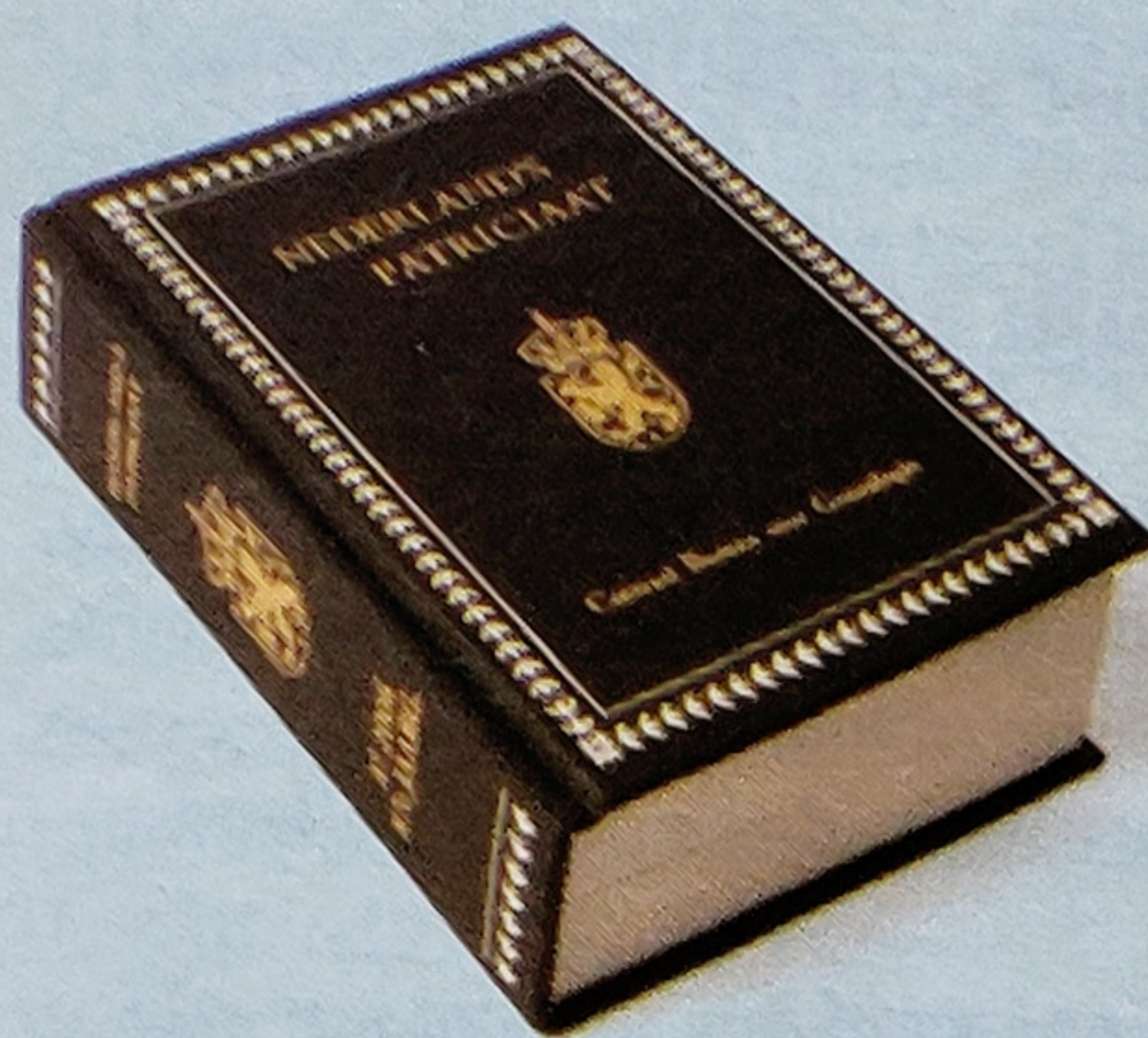
1910. 'Dat was,' zegt redacteur Jochem Kroes (56), 'omdat veel patricische families met de adel verbonden waren – en zijn – en daarom ook hun eigen boekje wilden. Dergelijke boekjes werden zeker destijds vooral gebruikt als er naar geschikte huwelijkskandidaten werd gezocht.' Want geboorteplaats, leeftijd, werk en functies staan allemaal in die boekjes. In 1910 luidde het criterium van dit 'zusterboek' van het adelsboek dat er families in moesten staan 'welke niet tot den adel van het Koninkrijk behooren, aanzienlijke geslachten die met den adel zijn vermaagschapt, óf wel door hun stand in de eerste kringen verkeere'.

De opzet is alleen totaal anders. De adel is een duidelijk omschreven, bij wet vastgelegde groep. Het patriciaat is een immer uitdijende groep van families; op dit moment meer dan 1.800. Elke anderhalf jaar verschijnt er een nieuw deel, met heropnames en nieuwe families, elke keer ongeveer zeven tot tien genealogieën. Deel 87 verscheen dit jaar, met daarin families als Van Helsdingen, La Verge, Korthals Altes. 'Een minister erbij pept de familie enorm op,' zegt Kroes, doelend op Frits Korthals Altes, minister van Staat en oud-VVD minister van Justitie. In de

Rangen en standen in Nederland

De maatschappij veranderde van aristocratie in meritocratie

Volgens het artikel 'Het certificeren van deftigheid' in *De Nederlandsche Leeuw* was Nederland in de negentiende eeuw overzichtelijk verdeeld in rangen en standen. Volgens sommige historici waren dat er maar twee: de aanzienlijke stand – adel, academici, ambtenaren, kooplieden, officieren – en het volk, al het overige. De aanzienlijke stand besloeg zo'n 20 procent van de bevolking. Er was ook een verdeling in vier standen: de

Het laatste deel uit de reeks *Nederland's Patriciaat*, met familiewapen

grote burgerij, de gegoeden, de kleine burgerij en het lompenproletariaat. Bij de indeling van standen speelden geld en vermogen geen rol. Een arme edele of een dominee met een

karig inkomen hoorde toch bij de hogere standen. Tot ongeveer 1870 waren bijna alle ministers, commissarissen van de Koning, burgemeesters en volksvertegenwoordigers af-

Een kwartierstaat, waarin zowel de mannelijke als de vrouwelijke voorouders zijn opgenomen

Links: genealoog Ten Houte de Lange met portretten van voorouders. Rechts: zegeling en familiewapen, symbolen van aanzienlijkheid

familie Korthals, zonder Altes, komen trouwens twee ministers voor. Het merendeel van de opgenomen families heeft er al eens eerder ingestaan: heropnames maken de bulk uit van de namen in het blauwe boekje. Het geldt ook voor de Ter Kuiles: zij stonden in de delen van 1946, 1947, 1955, 1974 en dus 2005.

Families die in het blauwe boekje wensen

te komen, dienen zichzelf aan te melden, met hun complete genealogie, en worden dan beoordeeld door de directie van het CBG. Alle gegevens worden uitvoerig gecontroleerd. Toen het blauwe boekje net bestond, werd die opname beslist door de directeur van het CBG, D. G. van Epen. Na zijn dood werd er een commissie geformeerd binnen het bu-

reau, om zich te buigen over de geschiktheid van een familie. In 1984 werd er een publicatiecommissie ingesteld die zich ontwikkelde tot een soort ballotage-commissie. Zo werd bijvoorbeeld in de jaren tachtig het geslacht Jurgens afgewezen. In 1998 werd die familie wel geschikt geacht voor opname.

Jaarlijks komt er een handvol aanvragen

schappelijke structuur en werden economische criteria steeds belangrijker.

Volgens genealoog Christoph ten Houte de Lange is 'adel en patriciaat niets meer en niets minder dan dat iemand die daartoe behoort, voorouders heeft die ooit tot de elite van het land hebben behoord, of dat hij er zelf toe behoort. Bij de adel wordt dit kenbaar gemaakt door middel van een predikaat of titel die wettelijk is geregeld. Voor het patriciaat geldt geen wettelijke regeling.'

Omdat de hoge burgerij ten tijde van de Republiek (1581-1795) zo belangrijk was, is er qua aanzien en levensstijl weinig verschil tussen het patriciaat en de adel. Door voortdurende verbintenissen tussen beide groepen zijn de banden onderling nauw.

komstig uit aanzienlijke stand. Dat ging ook op voor de rechterlijke macht, de wetenschap, hogere ambtenarij en het bedrijfsleven. Door de industriële revolutie veranderde de maat-

Wat kost opname van een familie in het blauwe boekje?

Rekenvoorbeeld hoofdstuk 25 pagina's

Basiskosten	
22 tekstpagina à € 51,05	€ 1.123,10
3 illustratiepagina's à € 51,05	€ 153,15
2 wapentekeningen à € 45,30	€ 90,60
Aanvullende kosten	
redactiekosten	€ 250,00
kosten aanvullend onderzoek	€ 750,00
subtotaal	€ 2.366,85
+19% btw	€ 449,70
Totaal	€ 2.816,55

BRON: CENTRAAL BUREAU VOOR GENEALOGIE

binnen, waarvan een deel ook weer wordt afgewezen, meestal omdat de familie niet aanzienlijk genoeg is. Heropname is mogelijk wanneer een familie 25 jaar geleden in een deel heeft gestaan. Maar er komen ook nieuwe families bij, twee tot vier per jaargang: recentelijk waren dat de families Kingma, Van Helsdingen, Hondius en Smulders.

Wanneer een familie wordt opgenomen in een deel van het blauwe boekje, dient ze sinds 1968 deels zelf voor de kosten op te draaien. Die kunnen oplopen tot enkele duizenden euro's (circa 110 tot 120 euro per pagina), afhankelijk van het aantal pagina's dat de familie beslaat. Elke keer andere namen, maar achterin elk boekje staat de lijst van de geslachten.

En om die lijst gaat het. Daarin kun je opzoeken in welk deel familie X of Y voorkomt, en in dat deel staat dan de volledige stamboom. Eens op die lijst, altijd op die lijst. Maar dat neemt niet weg dat het criterium om in het patriciaat te staan, arbitrair is. Anderhalve eeuw onafgebroken een vooraanstaande rol spelen in de Nederlandse samenleving en tot op de huidige dag op de voorgrond treden met prominente bestuurders, wetenschappers, officieren of zakenlieden – dat kunnen werkelijk niet veel families zeggen. Vandaar ook dat sommige genealogieën prachtig de opkomst en het verval van fami-

lies aantonen. Waren er in de eerste generatie nog tal van officieren, ondernemers en hoge ambtenaren, een paar decennia later zie je plotseling een taxichauffeur of een apothekersassistente. Deugdzame beroepen, maar niet direct patricisch. Bovendien worden sommige families zo enorm groot dat ze in hun eentje een compleet deel zouden kunnen beslaan.

De familie Ter Kuile is een grote familie geworden, met vijf takken. Er is fortuin gemaakt in de textiel, en daarna in de rechtspraak, in de advocatuur. 'Het is ons gelukt om het niveau vast te houden,' zegt een van hen. 'Dat komt denk ik omdat we altijd goed konden leren. De samenleving is toch een meritocratie geworden.'

Maar niet elke familie heeft dat niveau weten te houden. En niet elke familie wordt opgenomen. 'Sommige families worden afgewezen,' zegt redacteur Kroes. 'Die hebben een te gering sociaal niveau.' Uiterste tact is vereist bij het samenstellen van de delen. 'Er komen alleen afbeeldingen in van mensen die al dood zijn, anders geeft het scheve ogen.'

In 2001 kondigde de directie van het CBG aan van plan te zijn met de reeks te willen stoppen om 'inhoudelijke en financiële' redenen. Het voornemen stond in 2001 in *Genealogie*, het kwartaalblad van het CBG met circa 13.000 lezers. Een heftige discussie tussen allerlei bij genealogie betrokkenen

volgde in het blad van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde *De Nederlandsche Leeuw*. En het plan was nog niet de wereld in, of er was een hausse van ongeveer vijftig aanmeldingen, allemaal families die bang waren anders nooit meer in het blauwe boekje te komen. Waarmee duidelijk is dat het vooral statusverhogend werkt om aantoonbaar tot het patriciaat te behoren.

Maar er staan ook namen in die er eigenlijk niet inhoren. De familie Drees is bijvoorbeeld opgenomen in 1975, terwijl die aan geen enkel criterium voldoet, behalve dan dat Willem Drees voor een grote naamsbekendheid heeft gezorgd.

Is het niet wat snobistisch om in zulke boeken te willen staan? 'Vroeger deden mensen ook zelf het verzoek om te mogen worden geadeld,' zegt Christoph ten Houte de Lange (60). Hij is sinds 1989 directeur van zijn eigen Nederlands Instituut voor Genealogisch en Heraldisch Onderzoek. In zijn mooie koetshuis schenkt hij thee zoals het hoort: de zilveren pot staat op een lichtje, en hij doet eerst melk in het kopje en dan pas de thee. Ten Houte de Lange is zelf ook aan de adel geparenteerd en zweeft zo een beetje tussen de beide boekjes in. Zijn familie staat in het *Nederland's Patriciaat*. In de boekenkasten staan complete series rode en blauwe boekjes.

Jochem Kroes, redacteur van het blauwe boekje: 'Het is een manier om tot verheffing te komen'

Wat is het belang van het blauwe boekje? 'In deze families wordt de continuïteit van de elite zichtbaar,' zegt Ten Houte de Lange. 'Voor historici is deze reeks geweldig interes-

sant. Maar er staan ook dingen niet in, zoals de rijke joodse bovenlaag, en oude katholieke families als Brenninkmeijer en Lampe.'

Jochem Kroes van het CBG zegt: 'Het is

een manier om tot verheffing te komen.' En Ten Houte de Lange bevestigt dat: 'Je kunt laten zien dat je erbij hoort, het is toch een soort nobilitatie.' Een familie die een genealogie of een stamboom wil laten maken, kan bij hem terecht. 'Ik heb heel veel families uitgewerkt, ik houd van dat speurwerk.'

Volgens Ten Houte de Lange zijn de criteria voor opname te strak. 'De voorouders moeten tot de elite van het land hebben behoord en de persoon zelf. Ik zou zeggen, neem alleen de tak op die nu aanzienlijk is.'

Volgens deze genealoog hebben de boekjes een groter belang dan alleen het eergevoel van de families die erin staan. 'Voor sociologen is dit geweldig, want de boekjes geven een mooi beeld van de gegoede bovenlaag van vroegere tijden. De rode en blauwe boekjes geven voor 75 procent de elite weer. Maar de bovenlaag is in werkelijkheid veel groter,' zegt Ten Houte de Lange. De nieuwste aanwinsten zijn vooral de nazaten van negentiende-eeuwse industriële families, zoals de familie Ter Kuile.

Na de piek van 2001 ging het aantal aanmeldingen bij het CBG terug naar het gebruikelijke niveau van een handvol families. Dat betekent dat er genoeg animo is om met de reeks door te gaan. Het deel voor 2008 is al vol. En voor 2009 hebben zich al elf families aangemeld. ■